

EREDMÉNYEK
ÉS FELADATOK

Az etimológia elmélete és módszere, szerkesztette Benkő Lóránd és K. Sal Éva, Nyelvtudományi Értekezések 89. szám, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976

Régebben az etimológiát a végső etimont (valamelyik szó alapformája, őse, amelyből származik) kereső szófejtés jelentette. Ma már az etimológiai kutatások terén jelentős változások történtek, maga a fogalom kitágult, szemléletbeli, módszertani változások álltak be, melyek új eredményekkel gazdagították az etimológiai kutatásokat.

Az etimológia elmélete és módszere címmel 1974-ben Budapesten nemzetközi konferenciát tartottak, e kötetben a konferencia anyagát jelentették meg. Ez az anyag átfogja a szótörténeti-etimológiai kutatások minden lényeges kérdését. 53 előadás szövege található meg a kötetben, melyek konkrét kutatási eredményeket, tudományelméleti megállapításokat tartalmaznak, továbbá észrevételeket a továbbfejlesztés perspektíváiról. A jövő feladatairól kerekasztal-megbeszélést tartottak, erről is találunk összefoglalást.

A tartalom igen változatos, és ez megnehezíti a tematikai csoportosítást. Benkő Lóránd bevezető előadása alapján megpróbáljuk vázolni, melyek azok a legfontosabb kérdések, melyek a konferencián elhangzottak.

Benkő áttekintést ad az etimológiai kutatások újabb fejlődéséről, s

hogyan fejlődés milyen eredményeket hozott, az egyes előadások szemléltetik. Az újabb kutatások alakulásának pozitívumai között elsőséggént az etimológia kitágulását említi. A pusztán szófejtés átadja helyét a szavak életét teljesebben, komplexebben átfogó vizsgálatoknak, tehát az egyes szócsoporthoz újat vizsgálják a társadalmi és nyelvi közegben, számba veszik az adott társadalomban használt, másfelől az adott nyelvi rendszerben élő szavak fejlődését, mert ezek történelmileg meghatározzák, sokszor jelentékenyen módosítják a szót a végső etimontól képest. Világossá vált tehát, hogy „a szókincs eredetének vizsgálata akkor tudományos, ha a szavakat az anyagi és szellemi kultúra egy-egy területén meghatározott fogalmi körben történelmileg-társadalmilag elhelyezve vizsgáljuk” (Köpeczi Béla).

Ehhez kapcsolódik a másik pozitív irányú fejlődés: gyakoribbá válik a művelődéstörténeti kérdésfeltevés. Korábban is ismerték a szó története és a művelődéstörténet közötti kapcsolatokat, előbb is vonta le ezekből az érintkezésekből művelődéstörténeti következtetéseket, a viszony azonban most megváltozott, komplex kapcsolattá alakult, a művelődéstörténeti ismeretek nagyobb szerepet kaptak. Az etimológiai vizsgálatba beépítik az anyagi és szellemi kultúra más tudományágak által már feltárt tényeit, de mivel a kapcsolat kétoldalú, más tudományágak is felhasználják az etimológia eredményeit. Ilyen jellegű előadások: Györffi György: *Etimológia és településtör-*

ténet, Heckenast Gusztáv: *Etimológia és technikatörténet*, László Gyula: *Szófejtés és régészet*, Barabás Jenő: *Tárgytörténet és etimológia*, Tálasi István: *Etimológiai tanulmányok az anyagi kultúra vizsgálatában*.

A kutatásban bekövetkezett változások tematikailag is éreztetik hatásukat. A vizsgálatok kiterjednek a belső keletkezésű szavakra (Balázs János: *A belső keletkezésű szavak etimológizálásának problémáiról*, Nyíri Antal: *A belső keletkezésű szavak szófejtésének módszertani problémái*), a formaszókra (S. Hámosi Antónia: *A formaszók etimológiai vizsgálatának néhány kérdése*), a tájszavakra (Kiss Jenő: *A tájszavak etimológiai vizsgálatairól*), a hangfestő szavakra (Szilágyi Ferenc *Ügynevezett hangfestő szavainkról*).

A jövevényszavak egyes rétegeinek feldolgozásáról konkrét eredmények tanúskodnak. Megismerkedhetünk a germanisztika, romanisztika, turkológia etimológiai problémáival, a magyar—szláv érintkezések kérdéseivel stb. Ezekben a munkákban is láthatók a felfogásbeli, módszertani változások. A töcentrikusság és hangcentrikusság helyett az alaktani és jelentéstani kérdések iránti figyelem felerősödésének vagyunk tanúi. A történeti háttér vizsgálata, az időrendi, tárgy- és szóföldrajzi körülmények figyelembe vétele is fontossá válik, a szemantikai jegyeket a kontextusban is vizsgálják.

A további feladatok között sze-

repe az elméleti-módszertani tanulmányok rendszerezése, publikálása, ugyanis a munka megalapozott módszerekkel folyik, összefoglaló munka azonban még nem született. Sürgős feladat a történeti-etimológiai szótár tömörített kiadása, etimológiai adattár létesítése, hogy az összegyűjtött anyag a további kutatások számára hozzáférhető legyen, szükséges a jövevényszavak monografikus feldolgozása (pl. a török jövevényszavak problematikájának részletes feltárása), a nyelvtörténeti forrásanyag körének bővítése stb.

A modern nyelvészet módszertani elveit is hasznosítani lehetne, pl. a szavak alaki és jelentésbeli struktúrájának modern felfogású elemzését. Ez is hozzáadhatna valamit az eddigi módszerekhez. Statisztikai módszerek is kapcsolódhatnak etimológiai-nyelvtörténeti kérdésekhez. Papp Ferenc *Etimológia és statisztika* c. munkájában beszámol arról, hogy az etimológiai statisztika eredményei hogyan alkalmazhatók a nyelvtörténeti-grammatikai kutatásokra.

Láthatjuk, hogy a kutatás terén eddig is szép eredmények születtek, de a feltárára váró anyag gazdagsága miatt ez még nem kielégítő. Az adott feltételek között pedig — ahogyan a nemrég elhunyt Bárczi Géza mondta —, arra kell törekedni, hogy a lehetőségek fokozottabb kihasználásával az etimológiai, kutatások feladataiból minél több valósuljon meg a közeli jövőben.

LÁNCZ Irén